

זוג או פרד¹

שנינו ביומא :

בראשונה כל מי שרוצה לתרום את המזבח תורם, ובזמן שהן מרבין רצין ועולין בכבש וכל הקודם את חברו בארבע אמות זכה. ואם היו שניהם שוין הממנה אומר להם הצביעו. ומה הן מוציאין אחת או שתיים ואין מוציאין אגדל במקדש (יומא פ"ב מ"א).

הפרשנים ביארו את המשנה על סמך הגמרא באופן הבא: אם שניים נכנסו כאחד לתוך ארבע אמות העליונות של הכבש, אין אחד מהם זוכה לתרום את המזבח, אלא מטילים גורל בין כל הכוהנים הרוצים לתרום.² כך התנהל הפיס על פי הגמרא (יומא כה ע"א): הכוהנים היו עומדים במעין עיגול,³ הממונה היה נוקב במספר הגבוה ממספר הכוהנים הנוכחים, והיה נוטל מצנפת של אחד הכוהנים כדי לציין את הכוהן שממנו מתחיל המניין. הכוהנים היו מוציאים אצבע לאחר הוראת הממונה "הצביעו", והלה היה סובב ומונה את האצבעות עד שהיה מגיע למספר שנקב בו. הכוהן שבו כלתה הספירה זכה בפיס.

על פי המשנה הכוהנים המצביעים היו מוציאין "אחת או שתיים". הגמרא תמהה על כך: "שתיים מוציאין אחת מבעיא?" כלומר, אם ניתן להוציא שתי אצבעות מדוע המשנה טורחת לציין שיכול להוציא גם אצבע אחת? תשובתה היא שאם הכוהן בריא (ויכול להפריד בין האצבעות) הוא מוציא אחת, ואם חולה - רשאי להוציא שתיים (שם כג ע"א).⁴ תוספות (שם, ד"ה שתיים) תוהים על עצם שאלת הגמרא, שכן ניתן היה להשיב עליה: 'לא זו אף זו קתני', כלומר, הציון של שני המספרים "אחת או שתיים" הוא מעין שגרת לשון מקובלת במשנה.⁵ גם תשובת הגמרא בדבר החילוק בין מי שרשאי להוציא אצבע אחת למי שיכול להוציא שתיים אינה מתיישבת עם פשוטה של המשנה, שהרי מלשון המשנה נראה

¹ "פרד... מספר בלתי-זוגי" (א' אבן-שושן, המילון החדש ד, ירושלים 1993, עמ' 2138).

² ראה למשל פירושיהם של רש"י ושל ח' אלבק על אתר.

³ על הצורה המדויקת של עיגול זה ראה ש' ליברמן, תוספתא כפשוטה ד, נויארק תשכ"ב, עמ' 733.

⁴ הרמב"ם בפירוש המשניות ביאר להפך: "ומוציא כל אחד מהם אצבע אם היה חלש, או כמה אצבעות אם הוא בעל גוף חזק" (סדר מועד, מהד' י' קאפח, ירושלים תשכ"ד, עמ' קנז).

⁵ וכעין זה הקשה רדב"ז בפירושו על הרמב"ם הלכות תמידין ומוספין, פ"ד הי"ג.

שהדבר נתון לשיקול דעתו של הכוהן, והוא הבוחר אם להוציא אצבע אחת או שתיים.⁶ האיסור להוציא אגודל במקדש מנומק בגמרא בשל חשש מפני הרמאים. בשעה שהמניין קרב לסיומו עלול הכוהן להוציא גם את האגודל והמניין יסתיים בו במקום שיסתיים בשכנו.⁷ רדב"ז (על הרמב"ם, הלכות תמידין ומוספין פ"ד ה"ג) מקשה על מהות החשש מפני הרמאים: "וכי הממונה או שאר הכוהנים העומדים אצלו לא יכירו אם הם שנים או אחד?".

גם הרמב"ם התקשה בהבנת דברי הגמרא וכך הוא כותב באחת מתשובותיו:⁸
זה הפייס היה קשה מאד על כל מי שקדם וכל פרוש ששמעתי בו אינו מסכים עם מאמרי התלמוד.

יש מקום להוסיף ולהקשות על שיטת הגמרא. לפי המשנה "אם היו שניהם שוין הממנה אומר להם הצביעו". מדוע על פי תפיסת הגמרא אם שני כוהנים רצו והגיעו יחדיו לתוך ארבע אמות העליונות של הכבש, צריך לחזור ולעשות את הפייס בין כל הכוהנים? מדוע אי אפשר להסתפק בהטלת גורל בין השניים שהגיעו ראשונים?

כל הקשיים הללו נובעים למעשה מן ההבנה שההגרלה שבה "הממונה אומר להם הצביעו..." זהה לפייס שבו הכוהנים עומדים במעגל. ברצוני להציע ביאור מחודש התואם, לדעתי, את פשוטה של המשנה.⁹ נראה שיש להבחין בין 'הצבעה' לבין 'פייס'. משנתנו קובעת כי אם היו שניהם שווים אומר להם הממונה הצביעו. נראה שהמילה 'להם' מתייחסת לנושא של המשפט הקודם, כלומר 'לשניהם', והממונה קורא להם 'הצביעו', כלומר, הגרילו ביניכם באמצעות אצבעותיכם, או במילים שלנו, עשו 'זוג או פרד'.¹⁰ בהגרלה זו הם מוציאים אצבע אחת או שתיים, כפי שמקובל בסוג זה של גורל, "ואין מוציאין אגודל", משום שכאשר מוציאים את האצבעות פעמים שהאגודל נותר קמוץ ופעמים פשוט, ועלול להתעורר ויכוח בין הכוהנים אם להחשיב את האגודל במניין

⁶ כאמור, הרמב"ם שיטה אחרת בפירוש המשנה והגמרא, וייתכן שזו נובעת מגרסה אחרת שהייתה לו בגמרא. ראה הלכות תמידין ומוספין פ"ד ה"ג, ובנושאי הכלים על אתר; ש' ליברמן, **הלכות הירושלמי לרבינו משה בן מיימון ז"ל מעצם כיי"ק ז"ל**, ניו יורק-ירושלים תשנ"ה, עמ' יא-יב.

⁷ הסברים אחדים נאמרו על איסור הוצאת אגודל. רש"י ורע"ב סבורים שאדם יכול להרחיק את האגודל מן האצבע הרבה עד שנראה כמו שתי אצבעות של שני בני אדם. הרמב"ם מנמק זאת בכך "שהגודל קצר ונוח להוציאו ולכפותו", אך במקום אחר מציע הרמב"ם נימוק אחר. ראה: ש' ליברמן (לעיל, הערה 6), עמ' יב.

⁸ תשובות הרמב"ם (מהד' י' בלאו), א, ירושלים תשי"ח, סימן קכו, עמ' 223.

⁹ כידוע, גם מפרשי המשנה לא נמנעו מלפרש את המשנה על פי פשוטה ולא אליבא דגמרא. ראה למשל דבריו הידועים של בעל תוספות יום טוב בפירושו לנויר פ"ה מ"ה.

¹⁰ גורל זה נפוץ בין הילדים והוא מתנהל כך: שני המשתתפים מחליטים מי הוא 'זוג' ומי הוא 'פרד', ולאחר מכן מוציאים את אצבעותיהם. אם מספר האצבעות הכולל זוגי - זכה 'זוג', ואם לאו - זכה 'פרד'.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

האצבעות.¹¹ לפיכך מבהירה המשנה שהגורל בשיטת 'זוג או פרד' הנעשה בין הכוהנים מתבצע ללא האגודל. גורל זה נהג במשך תקופה מסוימת, עד שבטל כפי שמתואר במשנה הבאה:

מעשה שהיו שניהם שוין ורצין ועולין בכבש, ודחף אחד מהן את חברו ונפל ונשברה רגלו. וכיון שראו בית דין שבאין לידי סכנה התקינו שלא יהו תורמין את המזבח אלא בפיס

(יומא פ"ב מ"ב).

רק לאחר מקרה זה הוחלט להגריל את תרומת המזבח בפיס כללי, שבו משתתפים כל הכוהנים. בפיס זה מותר היה להוציא רק אצבע אחת,¹² כפי שמתואר בברייתא בתוספתא: כיצד מפיס, נכנסין ללשכת הגזית ומקיפין ועומדין בכלאים, הממונה בא ונוטל מצנפתו של אחד מהן ויודעין שממנו פיס מתחיל. לא היו מוציאין שתיים שתיים אלא אחת אחת. היחידים שבהן מוציאין שתיים שתיים ולא היו מונין את היתירה (יומא פ"א ה"י, מהד' ליברמן עמ' 224).

לפי הלכה זו מוציאים רק אצבע אחת, וגם לאלה המוציאים שתי אצבעות אין מונים אלא אחת. לעומת זאת לפי המשנה "מוציאין אחת או שתיים", ואין כל הסתייגות לגבי מנייתן. עוד יש להדגיש שהתוספתא שואלת "כיצד מפיס", בעוד שתיאור הוצאת האצבעות המופיע במשנה מפרש את קריאתו של הממונה "הצביעו". הווה אומר, המשנה והתוספתא מתארות שני עניינים שונים: המשנה מתארת את הגורל בין השניים שהגיעו יחדיו לארבע האמות האחרונות שבכבש, ואילו התוספתא מתארת את שיטת הפיס הנהוגה במקדש, פיס שהונהג בתקנה אחרונה גם בתרומת הדשן.

¹¹ על הדמיון של הגרלות הנערים לאמור במשנתנו עמד כבר ש' ליברמן, **תוספתא כפשוטה** ג, נויארק תשכ"ב, עמ' יד, שכתב: "וכפי ששמעתי עדיין נוהגים הנערים בארץ זו בפייסות שלהם כמנהג זה, ומזהירים: בלי אגודלים (No thumbs!)". אולם ליברמן מדמה רק את איסור הוצאת האגודל למנהגי הנערים, ואילו לדעתנו כל עצם הגורל הוא כנהוג אצל הנערים בימינו.

¹² כך נראה מפשוטה של לשון הברייתא, אך על פי התלמודים העניין סבוך יותר. ראה סיכום הדעות אצל ש' ליברמן (לעיל, הערה 3), עמ' 733-734; ואצל ח' אלבק בהשלמות ותוספות לפירוש המשנה שלו, **סדר מועד**, ירושלים-תל אביב תשי"ב, עמ' 466. לפי הגמרא (יומא כג ע"א) "אין מוציאין... ולא גודל מפני הרמאין". איסור זה מתייחס לפי הגמרא לפיס, ונראה לנו שאותה סיבה הקיימת באיסור הוצאת האגודל בזוג או פרד תקפה גם בפיס. מאחר שהאגודל פעמים נותר קמוץ ופעמים פשוט, עלול היה להתעורר ויכוח בין הכוהן הנמנה ובין הממונה אם להחשיב את האגודל במניין האצבעות. לפיכך קובעת הברייתא בבבלי שאין מוציאין אגודל גם בפיס.